

UN NOU „MORTARIUM“ CU ȘTAMPILĂ, DESCOPERIT ÎN DOBROGEA

Nivelul înalt al apelor Dunării, obișnuit în lunile de primăvară, produce dese surpări de maluri, fenomen în urma căruia în lunile următoare, caracterizate prin cote scăzute în jurul etiajului (cota zero), ies la iveală în diverse puncte urme de cultură materială.

Astfel, la numai 2 km de frontiera de stat cu R. P. Bulgaria, situată în imediata apropiere a orașului Silistra (Durostorum) și la aproximativ 5 km de comuna Ostrov (în. Adamclisi, reg. Dobrogea), în prundișul spălat de ape apar fragmente ceramice, obiecte metalice—fibule, chei, monede —, obiecte de os, sticlărie și altele, mărturii ale uneia sau mai multor așezări, cu intense și variate activități casnice și chiar meșteșugărești, din epoca sclavagistă romană.

În categoria fragmentelor de obiecte casnice culese de aici se numără și câteva aparținând unor vase în formă de albie sau de copaie, cunoscute sub denumirea de *mortaria* (*Reibschale*), variate ca tip și pastă. Unul dintre acestea, singurul exemplar prevăzut cu ștampilă¹, este o buză lată de 8 cm, cu o parte din corpul vasului și cea mai mare parte a capătului de scurgere, care depășește cu 1 cm în afară buza vasului. Capătul de scurgere, adâncit cu numai 0,5 cm față de suprafața buzei și retezat la vîrf, pare să indice faptul că vasul nu era folosit pentru lichide, ci pentru alte produse ca cereale, făină etc. Între ștampilă și extremitatea capătului de scurgere a fost zgîriată în pasta crudă o linie lungă de 11 cm, singurul ornament, care era executat, mai mult decît probabil, simetric.

Pasta din care a fost lucrat vasul, bine arsă, de culoare roșie-cărămizie, conține numeroși fluturași de mică aurie, concrețiuni calcaroase, iar în spărtură și chiar pe suprafața interioară se observă pietricele albe introduse în scopul de a o face rezistentă la lovituri, dar mai cu seamă la frecare. După scoaterea din tipar s-a întins pe întreaga suprafață un

¹ Fragmentul a fost depus de către descoperitor la Muzeul de istorie din orașul Călărași, unde se află înregistrat sub nr. de inventar 5 203.

slip subțire cu ajutorul unei perii, ale cărei urme se păstrează pe părțile exterioare. Ștampila aplicată pe buză, transversal, la 10 cm de *crestatum* -adîncitura practică pentru scurgere și care se găsea, de obicei la ambele capete ale vasului —, are o formă dreptunghiulară, cu dimensiunile 5,5 x 3,3 cm. Inscripția e dispusă pe două rînduri, despărțite printr-un orna-

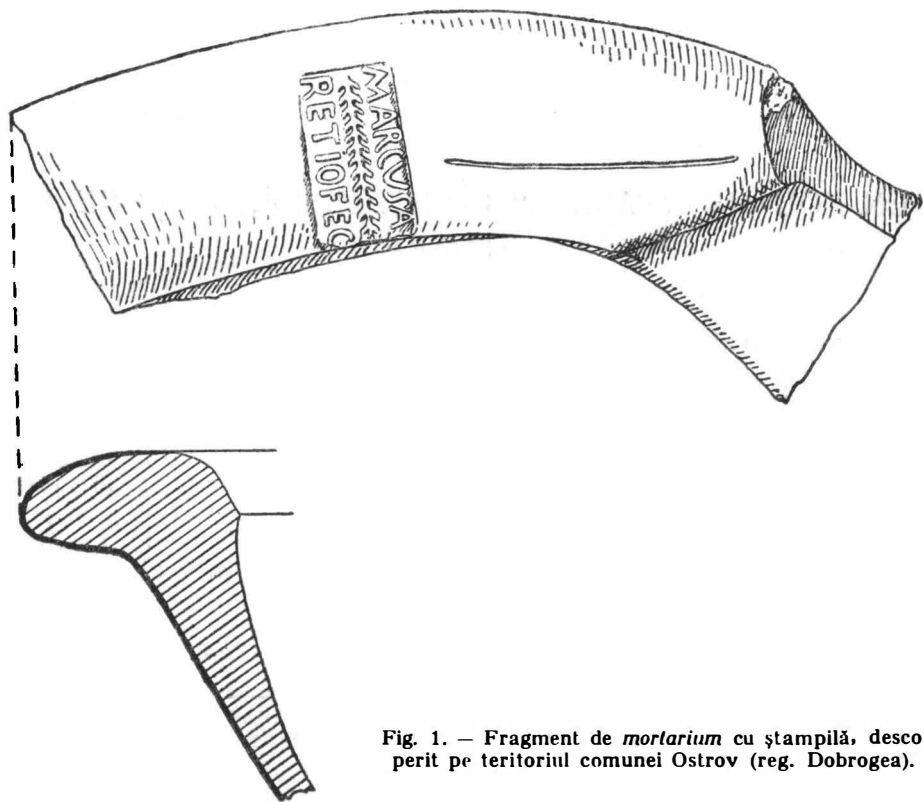

Fig. 1. — Fragment de *mortarium* cu ștampilă, descoperit pe teritoriul comunei Ostrov (reg. Dobrogea).

ment care amintește o ramură de brad cu cîte 17 frunze de fiecare parte ; literele, înalte de 1,2 cm și cu o grosime de 0,15 cm, sînt imprimate în relief. E probabil ca ornamentul să fie de fapt o stilizare a spicului de grîu, făcînd astfel o aluzie la îndeletnicirea zdrobirii cerealelor, de care se lega principală întrebuințare a acestor vase.

Inscripția nu lasă nici un dubiu de lectură și se citește :

M A R C U S A
R E T I O F E C

Marcus Aretio fec(it).

Ținînd seama de felul în care se desenează arcul de cerc și de mărirea lui în interiorul buzei, e mai probabil ca vasul să fi avut o formă

rotundă, cu un diametru al scobiturii de aproximativ 35 cm și deci o lungime totală, pe linia prelungirilor de scurgere, de 53 cm. Este o formă mult asemănătoare coveților de lemn în care și astăzi se prepară plinea la țară, cu deosebire că prelungirile nu au șanțuri pentru scurgere, ci servesc numai pentru apucat, deoarece covețile nu au buza răsfrântă.

Fragmentul în cauză este unul dintre puținele cunoscute pe teritoriul patriei noastre care păstrează ștampila în întregime. Ștampilele

Fig. 2. — Ștampila de pe fragmentul de *mortarium*.

publicate pînă în prezent ² prezintă spicul de grîu mai mult sau mai puțin stilizat și scrierea pe două rînduri, uneori inversată.

Nu poate fi trecută cu vederea marea asemănare între ștampila noastră și aceea de pe fragmentul găsit la Stolniceni (Buridava) ³ sau de pe fragmentul de la Reșca (Romula) ⁴. Profesorul D. Tudor a citit prima ștampilă: „Marcus T[er]tio fec (it), invocînd pentru întregirea numelui exemple de nume similare (CIL, III, 266 și 4908); lectura celei de-a doua a fost întregită de același editor: MARC (i) REZ

Ținînd însă seama de faptul că ambele ștampile sînt fragmentare și că deci lectura lor ar putea fi, eventual, susceptibilă de o modificare, ne-am gîndit să sugerăm o comparaire a lor cu piesa descoperită de noi, pentru a vedea dacă nu cumva toate trei aparțin aceluiași meșter cera-

² D. Tudor, *Monumente inedite din Romula*, partea a II-a, Vălenii de Munte, 1940; D. Tudor, *Oltenia romană*, p. 75, și Suppl. epigr. nr. 130—134, 298 și 350; D. Tudor, *Comunicări epigrafice*, I, în SCIV, XIII, 1962, 1, p. 120—121.

³ D. Tudor, *Comunicări...*, p. 120—121 și fig. 3/1. Fragmentul se găsește astăzi la Muzeul raional din Rîmnicu-Vîlcea.

⁴ D. Tudor, *Monumente inedite...*, p. 65, nr. 460, și fig. 73 B; republicată în *Oltenia romană*, p. 75, și Suppl. epigr. nr. 130. Piesa se găsește astăzi la Muzeul Palatului cultural din Turnu-Severin.

mist. În fapt, ramura înfrunzită — sau stilizarea spicului de grâu — apare în toate cele trei exemplare, iar înălțimea și forma literelor din ștampila descoperită de noi, este asemănătoare cu aceea a literelor din ștampila de la Romula. Compararea nu numai a desenelor, ci și a celor trei fragmente de *mortaria* între ele ar duce la concluzia cea justă, dat fiind că și pasta din care au fost făcute vasele respective ar constitui un eventual indiciu.

Prezența unor cărămizi, țigle și olane cu ștampila legiunii XI Claudia în locul de găsimă al fragmentului de *mortarium* confirmă părerea că această categorie de vase se găsește numai în lagărele romane din secolele II—III⁵. Este cunoscut că legiunea XI Claudia a fost stabilită la Durostorum încă din timpul lui Traian⁶. Așezarea civilă *Canabae*, ce s-a dezvoltat în apropierea ei, a primit gentiliciul imperial *Aeliae*⁷ de la împăratul Hadrianus, datorită marii dezvoltări pe care a luat-o încă din timpul acestuia. Importanta cantitate de cărămizi, țigle și olane cu ștampila legiunii XI Claudia, prezența unor tipare pentru lucerne și pentru statuete, existența unor cuptoare pentru ars ceramica și a unor rebuturi de ardere, toate acestea în cadrul unor puternice *canabae*, ne îndreptățesc să presupunem că *mortaria* cu ștampila lui Aretio este un produs roman, opera unui meșter care-și avea reședința în *Canabae Aeliae* în secolul al II-lea e. n.

VASILE CULICA

НОВЫЙ «МОРТАРИЙ» С КЛЕЙМОМ, НАЙДЕННЫЙ В ДОБРОДЖЕ

РЕЗЮМЕ

На территории села Остров (р-н Адамклиси, обл. Добруджа) случайно был найден фрагмент «мортария» (*Reibschale*) с клеймом, текст которого, расположенный в два ряда, разделенных орнаментом в виде елочной веточки, читается: *Marcus Aretio fec(it)*.

Автор, указав, что сосуд, от которого происходит данный обломок, служивший для размолла зерна (и, разумеется, для приготовления теста) имеет сходство с деревянными квашнями, в которых и сейчас замешивают тесто в некоторых деревнях, высказывает мнение, что орнамент в сущности может быть стилизацией колоса.

Надпись, не вызывающая никаких сомнений в отношении своего прочтения, позволяет провести сравнение с двумя другими фрагментарными клеймами из Буридавы и Ромулы, с целью пересмотра восстановлений и поправки ранее опубликованных чтений.

⁵ D. Tudor, *Ollenia romană*, p. 73.

⁶ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, in *La Dobroudja*, București, 1938, p. 140.

⁷ *Ibidem*, p. 176.

Памятник датируется II—III вв. н.э., учитывая многочисленные керамические фрагменты с клеймами Легиона XI Клавдия, стоявшего в то время в Дуросторуме.

Наличие остатков печей для обжига керамики дает автору возможность выдвинуть гипотезу, что Маркус Аретий возможно занимался своим ремеслом в гражданском поселении (*Canabae*) при Легионе XI Клавдия.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Фрагмент «мортария» с клеймом, найденного на территории села Остров (обл. Добруджа).

Рис. 2. — Клеймо на фрагменте «мортария».

UN NOUVEAU «MORTARIUM» ESTAMPILLÉ, DÉCOUVERT DANS LA DOBROGEA

RÉSUMÉ

Sur le territoire de la comune d'Ostrov (district d'Adamclissi, région de Dobrogea) on a trouvé fortuitement un fragment céramique provenant d'un «mortarium» (*Reibschale*). Sur le rebord du «mortarium» il y a une estampille dont le texte, disposé en deux lignes, séparées par un motif ornemental suggérant une branche de sapin, est le suivant : *Marcus Aretio fec(it)*.

L'auteur souligne que le type du vase duquel provient le fragment en question et qui servait au broyage des céréales (probablement pour y pétrir aussi la pâte) est semblable aux pétrins dont on se sert aujourd'hui même dans certains villages. Par conséquent le motif ornemental pourrait être un épi stylisé.

La lecture certaine de cette estampille exige une comparaison avec deux autres estampilles fragmentaires, provenant de Bouridava et Romula, afin de revoir, compléter et corriger les lectures antérieures. Tenant compte des nombreux fragments céramiques à l'estampille de la *Leg. XI Claudia*, stationnant à Durostorum dans cette période, on date la pièce des IIe-IIIe siècles de n. è.

La présence de restes des fours de céramistes donne lieu à la supposition que Marcus Aretio exerçait son métier dans l'établissement civil (*Canabae*) de la *Leg. XI Claudia*.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Fragment de «mortarium» estampillé, découvert sur le territoire de la comune d'Ostrov (rég. Dobrogea).

Fig. 2. — L'estampille du fragment de «mortarium».